

Principiul previzibilității legii în contextul deciziilor Curții Constituționale nr. 297/2018 și nr. 358/2022**Drd. Constantin Pintilie**

Facultatea de Drept, Universitatea din București

Rezumat: *Articolul analizează deciziile Curții Constituționale nr. 297/2018 și nr. 358/2022 și evidențiază două dimensiuni ale principiului previzibilității legii care au fost aplicate de Curtea Constituțională, fiecare cu consecințe diferite asupra sistemului normativ. Propunând o analiză din perspectiva ansamblului sistemului juridic, articolul arată că există anumite deficiențe ale metodei utilizate de Curtea Constituțională în Decizia nr. 358/2022 și care pun sub semnul întrebării utilitatea constatării neconstituționalității unei „soluții legislative”. În cele din urmă, articolul evidențiază că rigiditatea soluției din Decizia nr. 358/2022 are ca o posibilă cauză reținerea pe care Curtea Constituțională o manifestă față de colaborarea cu instanțele judecătorești în vederea diminuării tensiunilor dintre o normă și dispozițiile constituționale în cadrul unui sistem normativ.*

Cuvinte cheie: *Decizia 297/2018; Decizia 358/2022; principiul previzibilității legii; prescripția răspunderii penale.*

The principle of the foreseeability of the law in the context of the Constitutional Court's decisions no. 297/2018 and no. 358/2022

Abstract: *The article analyses the decisions of the Constitutional Court no. 297/2018 and no. 358/2022 and highlights two dimensions of the principle of foreseeability that were applied by the Constitutional Court, each with different consequences on the normative system. Proposing a global analysis from the angle of the legal system, the article shows that there are certain deficiencies in the method used by the Constitutional Court in Decision no. 358/2022 and which calls into question the usefulness of finding the unconstitutionality of a "legislative solution". Finally, the article highlights that the rigidity of the solution in Decision no. 358/2022 has as a possible cause the reluctance that the Constitutional Court shows towards the collaboration with the regular courts to reduce the tensions between a norm and the constitutional provisions within a normative system.*

Key words: *Decision 297/2018; Decision no. 358/2022; the principle of predictability of the law; prescription of criminal liability.*

INTRODUCERE

„Cuvintele legii penale sunt cheile închisorilor. Sunt cheile «orașului interzis», unde individul este privat de bunul său cel mai prețios, libertatea personală”¹. Astfel își începe profesorul Michele Papa călătoria sa în lumea dreptului penal special, nu fără a omite să sublinieze că există și alte chei care pot închide sau deschide porțile închisorilor².

Nu a fost intenția Curții Constituționale de a constata ca fiind neconstituțională instituția întreruperii prescripției răspunderii penale, după cum nici legiuitorul nu a dorit, cel puțin aparent, să abroge această instituție. Cu toate acestea, în urma a două decizii ale Curții Constituționale (*i.e.*, Decizia CCR nr. 297/2018³ și Decizia CCR nr. 358/2022⁴), cu sprijinul pasivității legiuitorului, s-a ajuns în situația în care, de la momentul publicării în Monitorul Oficial a Deciziei CCR nr. 297/2018 și până intrarea în vigoare a OUG nr. 71/2022⁵, nu a existat în sistemul de drept un temei juridic apt să permită întreruperea cursului prescripției răspunderii penale⁶. Fiind vorba despre o instituție de drept material, principiul *lex mitior* va deveni aplicabil și va extinde efectele conform regulilor privind aplicarea legii penale mai favorabile⁷.

Cele două decizii ale Curții Constituționale ne arată că principiul previzibilității legii poate transforma *cheile închisorile* în unele viciate, căci normele incapabile să ghideze conduita și să limiteze arbitrariul pot ajunge să nu fie apte să deschidă acea ușă către limitarea libertății. După cum se va observa, principiul previzibilității legii constituie fundamentul juridic principal al celor două decizii pronunțate de Curtea Constituțională, însă *testul de previzibilitate* a fost aplicat din unghiuri diferite. Rezultatul aplicării acestui *test* de către Curtea Constituțională va fi o puternică întărire a principiului previzibilității, însă câteva semne de întrebare referitoare la coerența sistemului juridic se impun a fi ridicate, în special în ceea ce privește modalitatea în care Curtea Constituțională intervine asupra unui sistem normativ.

Scopul acestui articol nu este acela de a analiza efectele pe care deciziile Curții Constituționale le-ar putea produce în diferite procese penale, astfel că cititorul nu va regăsi soluții practice la diferite întrebări punctuale. Finalitatea urmărită este realizarea unei radiografii sistemice, pentru a observa dacă ar fi necesare anumite corecții la nivel structural.

În cele ce urmează voi propune mai întâi o comparație a modalității în care principiul previzibilității legii s-a reflectat în cele două decizii ale Curții Constituționale (*Secțiunea II*).

¹ M. Papa, *Fantastic Voyage*. În lumea dreptului penal special, traducerea în limba română a ediției a II-a realizată de Ioana-Celina Pașca, Universul Juridic, București, 2022, p.24. Traducerea în limba română a apărut în colecția EUNOMIA a Centrului pentru Studii de Drept Natural și Analiză Normativă (www.csdnan.ro) din cadrul Universității din București.

² *Idem*, p. 24, nota de subsol nr. 19.

³ Decizia CCR nr. 297 din 26 aprilie 2018, M. Of. nr. 518 din 25 iunie 2018.

⁴ Decizia CCR nr. 358 din 26 mai 2022, M. Of. nr. 565 din 9 iunie 2022.

⁵ Ordonanța de urgență nr. 71/2022 pentru modificarea art. 155 alin. (1) din Legea nr. 286/2009 privind Codul penal a intrat în vigoare la data de 30 mai 2022.

⁶ Decizia CCR nr. 358/2022, para. 73.

⁷ A se vedea în acest sens două articole publicate de D. Pârgaru în AUBD Forum Juridic: D. Pârgaru, *Prescripție, quo vadis?* Gânduri în legătură cu prescripția răspunderii penale în urma Deciziei nr. 358/2022 a Curții Constituționale, în AUBD - Forum juridic nr. 1/2022; D. Pârgaru, *Prescripția sine lex?* Privire critică asupra unor argumente aduse împotriva aplicării principiului legii penale mai favorabile în materia întreruperii cursului termenului de prescripție a răspunderii penale, în AUBD - Forum juridic nr. 1/2022 (ambele disponibile pe <https://drept.unibuc.ro/Forum-juridic-s938-ro.htm>).

Apoi, voi arăta că atenția acordată încadrării Deciziei nr. 297/2018 într-una dintre formele deciziilor jurisdicției de contencios constituțional (*i.e.*, decizie simplă vs. decizie interpretativă) s-ar putea să fi fost supraestimată și voi propune o analiză bazată pe dinamica unui sistem juridic ierarhizat (*Secțiunea III*). Subliniind volatilitatea principiului previzibilității legii, voi încerca să arăt că soluția Curții Constituționale ar fi putut fi alta dacă intervenția Curții Constituționale ar fi fost interpretată ca fiind limitată la rezolvarea tensiunilor din cadrul sistemului normativ și s-ar fi acceptat că revine și instanțelor judecătorești obligația de a asigura respectarea normelor constituționale (*Secțiunea IV*). Concluzia care va rezulta este aceea că, deși aplicarea principiului previzibilității legii în cele două decizii ale Curții Constituționale care au fost analizate a întărit nivelul de protecție constituțională, este necesară o reanalizare mai aprofundată a modelului conceptual în care se produce intervenția Curții Constituționale în sistemul normativ (*Secțiunea V*).

II. O DIMENSIUNE SUBSTANȚIALĂ A PRINCIPIULUI PREVIZIBILITĂȚII

Receptat din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului („*CtEDO*”), principiul previzibilității legii a dobândit rangul de principiu constituțional, prin dezvoltarea realizată de Curtea Constituțională într-o vastă jurisprudență. Curtea Constituțională face adesea referire la cerințele de „*calitate a legii*” – claritate, precizie și previzibilitate. Cu toate că a încercat în mai multe rânduri să definească fiecare componentă (*i.e.*, fiecare *cerință de calitate a legii*), separația dintre *claritate*, *precizie* și *previzibilitate* este adesea artificială, căci cele trei elemente interacționează și se susțin reciproc⁸. În mod judicios Curtea Constituțională a subliniat expres că previzibilitatea legii este un element component al securității juridice⁹. În esență, principiul previzibilității legii impune ca orice lege să fie astfel concepută încât să aibă aptitudinea de a ghida conduita destinatarilor normei juridice și, astfel, să asigure o protecție împotriva arbitrariului. Analizarea respectării principiului previzibilității legii este puternic contextuală: la fel ca orice alt principiu de drept, principiul previzibilității legii impune o idee de bază, diriguitoare, dar care trebuie analizată în raport de circumstanțele concrete ale unei situații juridice. Această idee este subliniată constant în jurisprudența Curții Constituționale, rezultatul aplicării *testului de previzibilitate* depinzând de contextul normei, domeniul pe care îl reglementează, numărul și calitatea destinatarilor¹⁰.

În forma sa inițială, art. 155 alin. (1) din Codul penal intrat în vigoare la data de 1 februarie 2014 prevedea că îndeplinirea „*oricărui act de procedură*” într-o cauză penală va întrerupe cursul termenului de prescripție a răspunderii penale. Sesizată în cadrul controlului de constituționalitate *a posteriori*, Curtea Constituțională a statuat prin Decizia nr. 297/2018 că întreruperea prescripției prin orice act de procedură reprezintă o soluție normativă neconstituțională.

Nucleul dur al considerentelor deciziei Curții Constituționale îl constituie principiul previzibilității sau, în termenii utilizați de jurisdicția de contencios constituțional, așa-numitele *cerințe de calitate a legii*. Curtea Constituțională a statuat că exigențele calității legii „(...) impun nu doar reglementarea clară, precisă și previzibilă a faptelor care constituie infracțiuni, ci și a condițiilor în care o persoană poate fi trasă la răspundere penală pentru

⁸ Pentru încercări de definire a celor trei componente, a se vedea, de exemplu: Decizia CCR nr. 51/2016, M. Of. nr. 190 din 14 martie 2016, para. 46; Decizia CCR nr. 193/2022, M.Of. nr. 370 din 14 aprilie 2022, para. 24.

⁹ Decizia CCR nr. 508/2022, M.Of. nr. 1106 din 16 noiembrie 2022, para. 35.

¹⁰ A se vedea, de exemplu, Decizia CCR nr. 193/2022, M.Of. nr. 370 din 14 aprilie 2022, para. 24.

săvârșirea acestora”¹¹. Plecând de la această premisă, Curtea Constituțională a reținut că este necesară asigurarea caracterului previzibil al întreruperii cursului prescripției răspunderii penale, prin faptul că persoana care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală are posibilitatea să cunoască că a intervenit această întrerupere. În caz contrar, persoana respectivă s-ar afla într-o „(...) stare de incertitudine perpetuă, dată de imposibilitatea unei aprecieri rezonabile a intervalului până la împlinirea termenului prescripției speciale (...)”¹². Această imposibilitate a persoanei care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală de a cunoaște întreruperea cursului prescripției ar fi fost cauzată tocmai pentru că efectul întreruptiv se putea produce inclusiv prin realizarea unor acte de procedură care nu erau comunicate persoanei în cauză. Pentru a explica necesitatea acestei comunicări, Curtea Constituțională a statuat că întreruperea cursului prescripției răspunderii penale reprezintă o modalitate „prin care societatea, prin intermediul organelor statului, aduce la cunoștința suspectului sau a inculpatului că fapta de natură penală pe care a săvârșit-o nu și-a pierdut rezonanța socială avută în momentul comiterii sale”¹³.

Atenția Curții Constituționale în Decizia nr. 297/2018 nu se concentrează asupra aptitudinii art. 155 alin. (1) Cod penal de a ghida conduita destinatarilor. Norma juridică era suficient de clară din perspectiva consecințelor sale (*i.e.*, îndeplinirea oricărui act de procedură în cauză întrerupe cursul prescripției). Cu alte cuvinte, art. 155 alin. (1) din Codul penal nu conducea la o aplicare imprevizibilă (*e.g.*, în principiu, norma nu genera o divergență de interpretare/aplicare), nu era neclar sau imprecis, ci soluția aleasă de legiuitor nu era aptă să asigure că persoana poate să cunoască efectul întreruptiv al cursului prescripției. Curtea Constituțională face un pas suplimentar și statuează că nu este suficient ca destinatarul să știe că se poate întrerupe cursul prescripției, ci principiul previzibilității impune ca destinatarul să cunoască efectul întreruperii cursului prescripției în momentul în care acest efect s-a produs. Cu alte cuvinte, Decizia nr. 297/2018 produce o trecere de la *a ști că s-ar fi putut întrerupe cursul prescripției la a ști că efectul întreruptiv s-a produs într-un anumit moment și a ști la acel moment*.

Decizia nr. 297/2018 nu este doar o simplă decizie prin care se constată că norma este imprevizibilă. Dacă s-ar fi aplicat doar un test *formal*, atunci excepția de neconstituționalitate ar fi trebuit respinsă, căci intenția legiuitorului astfel cum rezulta din art. 155 alin. (1) Cod penal era suficient de bine articulată. Faptul că ne aflăm în situația unei norme suficient de clare este evidențiat și în cele două opinii separate formulate la Decizia nr. 297/2018, ambele reluând considerentele clasice din jurisprudența Curții Constituționale și a CtEDO referitoare la previzibilitatea legii în materie penală¹⁴.

Abordarea Curții Constituționale din Deciziei nr. 297/2018 tinde spre o **dezvoltare substanțială a principiului previzibilității**. Sesizând că norma în sine îndeplinea cerințele de calitate a legii, Curtea Constituțională va declara ca fiind neconstituțională *soluția legislativă*.

¹¹ Decizia CCR nr. 297/2018, para. 26.

¹² Decizia CCR nr. 297/2018, para. 28.

¹³ Decizia CCR nr. 297/2018, para. 23.

¹⁴ A se vedea opinia separată formulată de jud. Valer Dorneanu și jud. Simona-Maya Teodoroiu, opinie în care se susține că „este dreptul exclusiv al legiuitorului, în cadrul politicii penale a statului, de a stabili că îndeplinirea oricărui act de procedură în cauză întrerupe cursul termenului prescripției penale, cu alte cuvinte de a lărgi sfera actelor de procedură care pot avea un asemenea efect”. De asemenea, a se vedea și secțiunea 4.11 din opinia separată formulată de jud. Livia Doina Stanciu, în care se arată că sunt îndeplinite cerințele impuse de principiul previzibilității legii.

Or, de regulă, constatarea neconstituționalității unei *soluții legislative* (i.e., a unei opțiuni a legiuitorului) implică o analiză substanțială. Cu alte cuvinte, prin Decizia nr. 297/2018, Curtea Constituțională recunoaște un veritabil drept de a cunoaște momentul întreruperii cursului prescripției răspunderii penale, prin interpretarea art. 1 alin. (5) din Constituție în corelație cu rațiunea prescripției răspunderii penale. Această modalitate de dezvoltare substanțială a unor principii constituționale nu este nici atipică pentru o jurisdicție constituțională, nici eronată, dar poate ridica anumite îngrijorări referitoare la *limitele* principiului dezvoltat pe cale de interpretare de către jurisdicția constituțională. Fără a intra într-o dezbatere clasică referitoare la modalitatea de interpretare a normelor constituționale, trebuie precizat că, în mai multe rânduri, Curtea Constituțională a admis că abordarea sa va fi una evolutivă, căci în mod judicios subliniază jurisdicția de contencios constituțional că „dreptul este viu”¹⁵.

Diferența dintre *previzibilitate formală* și *previzibilitate substanțială* necesită o clarificare suplimentară. Ceea ce înțeleg să desemnez prin *previzibilitate formală* este acea capacitate a normei de a ghida conduita care ține de modalitatea în care norma este concepută sau exprimată prin textul legii. De exemplu, suntem în situația încălcării *previzibilității formale* atunci când norma nu cuprinde suficiente elemente pentru a fi aplicată, devenind arbitrară, sau este imprecis redactată/concepută, astfel că voința legiuitorului nu rezultă cu claritate¹⁶. În situația *previzibilității substanțiale*, norma în sine este coerent concepută și transmisă destinatarilor, însă prin conținutul său (adică prin aplicarea unui criteriu material) norma nu reușește să facă cunoscute destinatarilor toate elementele pe care aceștia ar avea *dreptul* să le cunoască.

Constatarea neconstituționalității unei *soluții legislative* care viza doar o parte a normei cuprinse în art. 155 alin. (1) Cod penal, corelată cu lipsa intervenției legiuitorului, au făcut posibil ca Decizia CCR nr. 297/2018 să devină la rândul său o sursă de imprevizibilitate. În literatura de specialitate¹⁷ s-au formulat opinii diferite cu privire la efectele pe care le produce decizia Curții Constituționale și s-a conturat o practică neunitară a instanțelor judecătorești. Sesizată pentru a soluționa divergența prin procedura recursului în interesul legii, la finalul anului 2019, Înalta Curte de Casație și Justiție s-a abținut și a respins sesizarea ca inadmisibilă sub pretextul necompetenței sale de a stabili efectele pe care Decizia CCR nr. 297/2018 le produce asupra art. 155 alin. (1) din Codul penal, invitând implicit instanțele judecătorești să continue dialogul cu Curtea Constituțională¹⁸. În prealabil, Înalta Curte de Casație și Justiție respinsese și solicitările de clarificare formulate de instanțele judecătorești, pe calea sesizării prelabile pentru dezlegarea unor chestiuni de drept¹⁹.

În același timp, Curtea Constituțională a fost sesizată prin mai multe excepții de neconstituționalitate, fiind pusă în situația de a verifica din nou previzibilitatea art. 155 alin.

¹⁵ A se vedea, de exemplu, Decizia CCR nr. 369/2017, M. Of. nr. 582 din 20 iulie 2017, para. 19.

¹⁶ A se vedea, de exemplu, Decizia CCR nr. 193 din 6 aprilie 2022, M.Of. nr. 370 din 14 aprilie 2022.

¹⁷ A se vedea, de exemplu: A.M. Șinc, C. Ifrim, Câteva considerații privind deciziile Curții Constituționale în materia prescripției răspunderii penale, în Curierul Judiciar nr. 1/2019, pp.41-45; A. Crișu, În ce condiții poate fi întrerupt cursul prescripției răspunderii penale potrivit deciziei Curții Constituționale nr. 297/2018, articol publicat pe pagina www.juridice.ro, disponibil la următoarea adresă: <https://www.juridice.ro/essentials/4110/in-ce-conditii-poate-fi-interrupt-cursul-prescriptiei-raspunderii-penale-potrivit-deciziei-curtii-constitucionale-nr-297-2018>.

¹⁸ Decizia ÎCCJ – Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii, Decizia nr. 25 din 11 noiembrie 2019, publicată în M. Of. nr. 86 din 6 iunie 2020.

¹⁹ A se vedea ÎCCJ – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, Decizia nr.5 din 21 martie 2019, publicată în M. Of. nr. 381 din 15 mai 2019.

(1) din Codul penal, ținând seama de decizia anterior pronunțată în anul 2018. Prin Decizia nr. 358/2022, Curtea Constituțională a reținut că, deși în Decizia nr. 297/2018 a indicat o soluție legislativă care respecta principiul previzibilității, instanțele judecătorești nu puteau aplica această soluție fără intervenția legiuitorului, pentru că procesul penal are o structură diferită în actualul Cod penal față de vechiul Cod penal²⁰. Pasivitatea legiuitorului a condus la stabilirea de către organul judiciar a cazurilor de întrerupere a cursului prescripției ceea ce a dus la „o nouă situație de lipsită de claritate și previzibilitate”²¹. De această dată, Curtea Constituțională a menționat expres că, în lipsa intervenției legiuitorului, ca efect al Deciziei CCR nr. 297/2018, „fondul activ al legislației nu conține vreun caz care să permită întreruperea cursului prescripției răspunderii penale”²².

Principiul previzibilității legii este utilizat de Curtea Constituțională mai degrabă ca un instrument în Decizia nr. 358/2022, într-un context care este diferit de cel existent în Decizia nr. 297/2018. Structura raționamentului Curții Constituționale este următoarea: **(a)** mai întâi, Curtea Constituțională stabilește natura Deciziei nr. 297/2018 ca fiind o decizie *simplă*, fiind constatată ca neconstituțională singura soluție legislativă referitoare la întreruperea cursului prescripției; Curtea Constituțională nu se oprește în acest punct al analizei pentru a constata că nu a existat în dreptul pozitiv un temei legal care să permită întreruperea cursului prescripției, ci, **(b)** acceptă să testeze cadrul normativ – astfel cum a fost reconfigurat prin Decizia nr. 297/2018 – pentru a vedea dacă este suficient de bine articulat pentru a permite aplicarea de către organele judiciare a soluției din vechiul Cod penal. Cu alte cuvinte, Curtea Constituțională **testează previzibilitatea soluției care a fost aplicată de către o parte a practicii judiciare**, în sensul că numai actele supuse comunicării vor putea produce efectul întreruptiv de prescripție.

Rezultatul aplicării acestui *test de previzibilitate* va fi unul negativ, Curtea Constituțională subliniind că, în lipsa intervenției exprese a legiuitorului, organele judiciare ar realiza o aplicare prin *analogie* a legii penale. Cu alte cuvinte, nu există un temei legal care să permită o dezvoltare ulterioară, graduală și limitată, a normei de drept penal. Sau, în exprimarea Curții Constituționale, „*prin tăcerea legiuitorului, identificarea cazurilor de întrerupere a cursului prescripției răspunderii penale a rămas o operațiune realizată de către organul judiciar, ajungându-se la o nouă situație lipsită de claritate și previzibilitate, situație ce a determinat inclusiv aplicarea diferită la situații similare a dispozițiilor criticate (fapt confirmat prin constatarea de către Înalta Curte de Casație și Justiție a existenței unei practici neunitare)*”²³.

De această dată, în Decizia nr. 358/2022, **principiul previzibilității legii acționează ca o limită a dezvoltării dreptului pe care jurisprudențială**. Mesajul Curții Constituționale este acela că intervenția legiuitorului era indispensabilă, iar organele judiciare s-au substituit „*acestui prin conturarea cadrului normativ aplicabil în situația întreruperii cursului prescripției răspunderii penale și, implicit, aplicarea legii penale prin analogie*”²⁴. Se poate lesne observa cum imprevizibilitatea legii conduce (și) la o încălcare a principiului separației puterilor în stat. Spre deosebire de Decizia nr. 297/2018, în Decizia nr. 358/2022 nu mai există o dezvoltare a *previzibilității substanțiale*, ci latura formală a acestui principiu este în

²⁰ Decizia CCR nr. 358/2022, para. 63-66.

²¹ Decizia CCR nr. 358/2022, para. 71.

²² Decizia CCR nr. 358/2022, para. 73.

²³ Decizia CCR nr. 358/2022, para. 71.

²⁴ *Idem*.

prim-plan: dispozițiile legale din sistemul normativ – astfel cum a fost reconfigurat prin Decizia nr. 297/2018 – nu au aptitudinea de a ghida conduita și de a limita exercitarea puterii.

În acest context, întrebarea care se ridică este următoarea: *de ce ar fi utilă clasificarea previzibilitate formală – previzibilitate substanțială?* Răspunsul pe care îl propun este următorul: în funcție de prezența uneia sau a alteia dintre laturile principiului, **efectul asupra sistemului normativ este diferit**. După cum voi arăta în cele ce urmează, pe de o parte, controlul previzibilității prin prisma laturii substanțiale produce un dublu efect: tensiunea existentă între normele supuse controlului și norma constituțională este eliminată prin excluderea normei neconstituționale și, în același timp, în sistemul normativ se creează o dezvoltare materială a normei de referință constituționale. Pe de altă parte, de regulă, controlul previzibilității prin prisma laturii formale rezolvă tensiunea din sistem doar prin eliminarea normei neconstituționale, fără a crea în sistem un alt element.

Pentru a putea observa mai bine această diferență, este necesar să ne îndepărtăm pentru o clipă atenția de la situațiile particulare și să observăm dinamica sistemului normativ, de la o distanță suficient de mare pentru a permite o abordare sistemică.

III. O POSIBILĂ ABORDARE SISTEMICĂ

În cele ce urmează, nu voi analiza efectele produse ca urmare a pronunțării Deciziei nr. 358/2022²⁵ și nici eventualele implicații practice. În literatura de specialitate au fost deja prezentate diferite abordări²⁶ și Înalta Curte de Casație și Justiție a clarificat anumite aspecte, prin intermediul unei hotărâri pronunțate pentru dezlegarea unor chestiuni de drept²⁷. Voi încerca să subliniez în continuare câteva elemente care ar putea ridica unele semne de întrebare din perspectiva coerenței sistemului normativ.

3.1. Norme, texte și soluții legislative

Un sistem normativ este compus din norme juridice, iar nu din *texte* sau *soluții legislative*. *Textul* este cel care prezintă norma, oferindu-i astfel accesibilitate (*i.e.*, posibilitatea cunoașterii regulii de conduită de către cei chemați să respecte norma).

Soluția legislativă este un concept destul de ambiguu. Legea 24/2000²⁸ utilizează termenul de *soluție legislativă* în mai multe rânduri, fără a-l defini, căci înțelesul acestuia pare de la sine înțeles. Legea 24/2000 stabilește o serie de standarde despre *cum* trebuie să fie o soluție legislativă, *cum* se alege o soluție legislativă, *cum* se creează o soluție legislativă etc. Curtea Constituțională constată ca fiind neconstituționale *soluții legislative*, fără a defini în

²⁵ Ulterior pronunțării Deciziei CCR nr.358/2022, Curtea Constituțională a respins alte excepții de neconstituționalitate asemănătoare ca devenite inadmisibile. A se vedea Decizia CCR nr. 442 din 6 octombrie 2022, M.Of. nr. 1221 din 20 decembrie 2022; Decizia CCR nr. 507 din 2 noiembrie 2022, M.Of. nr. 172 din 28 februarie 2023; Decizia CCR nr. 551 din 17 noiembrie 2022, M.Of. nr. 223 din 17 martie 2023.

²⁶ A se vedea, de exemplu: V. Brutaru, Scurte considerații privind prescripția răspunderii penale în contextul deciziilor Curții Constituționale 297/2018 și 358/2022, în Studii și Cercetări Juridice – Serie Nouă nr. 3/2022, pp. 385-399; M.A. Hotca, N. Neagu, Despre prescripție, fără preconcepție, în Revista română de drept penal al afacerilor nr. 2/2022, pp.11-31; a se vedea și lucrările menționate la nota de subsol nr. 7.

²⁷ A se vedea ÎCCJ – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, Decizia 67 din 25 octombrie 2022, publicată în M.Of. nr. 1141 din 28 noiembrie 2022.

²⁸ Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative, republicată în M.Of. nr. 260 din 21 aprilie 2000, cu modificările și completările ulterioare.

mod neechivoc acest concept. Așadar, știm că *soluția legislativă* poate fi contrară normelor și principiilor Constituționale, însă nu știm cu claritate ce este o *soluție legislativă*.

În contextul analizării deciziilor Curții Constituționale care constată neconstituționalitatea unei *soluții legislative*, în doctrină s-a subliniat următoarea idee: „Astfel, definiția legii îmbină criteriul formal (*forma pe ca o îmbracă actul din punct de vedere al tehnicii legislative*) cu cel material (*privitor la conținutul normativ*). Ca urmare, răsturnarea prezumției de constituționalitate a legii ce formează obiectul controlului de constituționalitate va produce efecte nu doar asupra legii în sens formal, adică asupra unei anumite dispoziții legale, cuprinse într-un anumit act normativ, ci și asupra legii în sens material, asupra soluției legislative pe care actul normativ o consacră. Terminologia pe care Curtea o folosește în acest sens (neconstituționalitatea soluției legislative) este menită să atragă atenția asupra conținutului normativ al textului constatat neconstituțional, în special pentru legiuitor, în scopul de a-l împiedica să adopte pe viitor dispoziții cu același conținut normativ. Din această perspectivă, apare ca fiind evident că orice decizie a Curții Constituționale prin care se examinează norme juridice prin prisma unor critici intrinseci, se referă, indiferent de terminologia utilizată de Curtea la constituționalitatea/neconstituționalitatea soluțiilor legislative, sancționând legea, deopotrivă în sens formal și material”²⁹. Ceea ce rezultă din explicațiile oferite de cei doi autori este faptul că neconstituționalitatea unei *soluții legislative* rezultă din analizarea unui *raport de conformitate* între normă (i.e., dispozițiile legale supuse controlului de constituționalitate) și regulile de rang constituțional. Așadar, neconstituționalitatea unei *soluții legislative* nu va putea să provină, de exemplu, din încălcarea majorității cu care trebuia să fie adoptată legea prin care norma a fost introdusă în dreptul pozitiv. Noțiunea de *raport de conformitate* a fost explicată în literatura de specialitate în antiteză cu *raporturile de validitate* și *raporturile de dejuridizare*: „Raporturile de conformitate presupun raportarea conținutului normei inferioare la conținutul normei superioare. Raporturile de analizate sunt, de data aceasta, materiale. (...) raporturile materiale dintre norme în cadrul ierarhiei normative presupun faptul că norma inferioară are un conținut ca derivă din cel al normei superioare (...)”³⁰.

În acest moment, voi încerca să definesc *soluția legislativă*. Din punctul meu de vedere, soluția legislativă este o noțiune prin care se desemnează acea opțiune a legiuitorului cu privire la reglementarea unei anumite relații sociale. Opțiunea poate fi în sensul reglementării relației sociale, caz în care exercitarea opțiunii se va transpune într-o *normă juridică*, adică într-o regulă de conduită obligatorie. Opțiunea poate fi în sensul nereglementării relației sociale sau a reglementării incomplete, caz în care soluția legislativă va avea forma unei abstențiuni. Cum normele din Constituția României îi impun legiuitorului fie să iasă din pasivitate, fie să se abțină de la o anumită conduită, în mod evident, o anumită opțiune a legiuitorului (i.e., o anumită *soluție legislativă*) poate fi *constituțională* (i.e., conformă comandamentului normei constituționale) sau *neconstituțională* (i.e., neconformă comportamentului normei neconstituționale).

²⁹ T. Toader, M. Safta, Codexul soluțiilor legislative neconstituționale, <https://www.juridice.ro/essentials/566/codexul-solutiilor-legislative-neconstituționale>.

³⁰ D.C. Dănișor, Competența instanțelor ordinare în domeniul justiției constituționale (II) – contenciosul normelor. Ar avea instanțele ordinare competență în domeniul justiției constituționale? (II) – contenciosul normelor, în Dreptul, nr. 12 (2017): 72–96., p. 74.

Tehnica constatării neconstituționalității unor *soluții legislative* pare să fie un instrument creat de Curtea Constituțională pentru a-i permite intervenția în sistemul normativ, cu scopul restabilirii stării de constituționalitate, în anumite situații în care analiza constituționalității nu mai poate urma tiparul logic clasic (i.e., compararea normei verificate cu norma de referință constituțională). Dacă observăm prezentarea jurisprudenței sale referitoare la soluțiile legislative făcută în paragraful 56 din Decizia nr. 358/2022, putem observa că în marea majoritate a cazurilor Curtea Constituțională a constatat neconstituționalitatea soluției legislative atunci când opțiunea legiuitorului a luat forma unei abstențiuni, adică atunci când comandamentul normei constituționale îi impunea legiuitorului să acționeze într-un anumit fel (e.g., „lipsa căii de atac”; „omisiunea de incriminare a unei fapte”; „lipsa în legislație a unor condiții ce trebuie îndeplinite sau a unor situații ce ar fi trebuit prevăzute”).

O distincție particulară trebuie să fie realizată în acest context: *neconstituționalitatea soluției legislative și neconstituționalitatea care este derivată din lipsa unei soluții legislative* sunt tratate diferit în jurisprudența Curții Constituționale. Dacă lipsa unei soluții legislative poate atrage neconstituționalitatea întregului act normativ³¹, neconstituționalitatea unei anumite *soluții legislative* este circumstanțiată cauzei care a generat neconformitatea.

În Decizia nr. 297/2022, Curtea Constituțională a analizat constituționalitatea *normei* prezentate prin *textul* existent la art. 155 alin. (1) Cod penal și a concluzionat că opțiunea legiuitorului (i.e., *soluția legislativă*) care conferă oricărui act de procedură aptitudinea de a întrerupe cursul prescripției penale contravine *principiului previzibilității legii*, pe care Curtea Constituțională l-a extins spre o dimensiune substanțială.

De unde provenea neconformitatea opțiunii legiuitorului? Astfel cum am precizat și anterior, din considerentele Deciziei nr. 297/2018 rezultă această neconformitate rezulta din tensiunea existentă între efectul întreruptiv produs de *orice* act și norma constituțională care permite ca un asemenea efect întreruptiv să se producă doar dacă persoana vizată poate cunoaște efectiv acest efect întreruptiv al cursului prescripției răspunderii penale.

Cum opțiunea legiuitorului rezulta clar din dispozițiile art. 155 alin. (1) Cod penal, de ce nu a constatat Curtea Constituțională expres *norma* ca fiind neconstituțională, căci *opțiunea legiuitorului* (i.e., *soluția legislativă*) s-a reflectat expres în această normă? Răspunsul nu poate fi decât acela că **tensiunea nu exista între principiul constituțional și întreaga normă, drept pentru care Curtea Constituțională apelează la mecanismul constatării neconstituționalității soluției legislative**. Norma juridică pe care o reflecta art. 155 alin. (1) Cod penal este una complexă, căci stabilește atât faptul că se poate întrerupe cursul prescripției răspunderii penale, cât și modalitatea în care se poate întrerupe. Cum nu exista o tensiune a întregii norme cu dispozițiile constituționale, Curtea Constituțională pare că prin Decizia nr. 297/2018 vrea să își limiteze intervenția și **să înlăture tensiunea exact acolo unde există și exact în măsura necesară pentru înlăturarea tensiunii**. Relațiile care se stabilesc în cadrul unui sistem normativ sunt atât de complexe, încât o intervenție minoră într-un anumit loc, poate declanșa o reacție majoră și nedorită într-un alt loc al sistemului. Este greu de acceptat că instanța de contencios constituțional nu și-a dat seama ce ar fi însemnat să paralizeze întreaga normă cuprinsă în art. 155 alin. (1) Cod penal, fiind cunoscut faptul că deciziile Curții Constituționale pot genera un efect de *lex mitior*.

³¹ În acest sens, Decizia CCR nr. 845 din 18 noiembrie 2022, M. Of. nr. 500 din 13 mai 2021.

Dacă mecanismul creat de Curtea Constituțională – acela de a verifica *soluția legislativă* – nu are ca scop să permită intervenții chirurgicale în sistem pentru a restaura starea de constituționalitate, atunci el nu își mai găsește utilitatea practică. Și acceptarea acestui mecanism ține extrem de mult de utilitatea sa practică, căci este la limita competenței conferite Curții Constituționale de art. 146 din Constituție, corelat cu art. 29 din Legea 47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale. În trecut fie spus, denaturarea excepției de neconstituționalitate de la scopul său inițial (*i.e., să permită apărarea față de efectele unei legi neconstituționale*) a fost posibilă și prin utilizarea mecanismului constării neconstituționalității *soluției legislative*, de vreme ce Curtea Constituțională a acceptat să admită excepția de neconstituționalitate și să statueze că o omisiune a legiuitorului de a incrimina o anumită faptă este neconstituțională³².

Nu în ultimul rând, se poate observa că unele dintre instanțele care au sesizat Curtea Constituțională cu excepțiile de neconstituționalitate care au fost soluționate prin Decizia nr. 358/2022 au apreciat că excepția este întemeiată pentru că norma „*Cursul prescripției se întrerupe prin*” este vădit imprezvizibilă. Însă aceste instanțe nu au analizat *norma* și intervenția realizată de Curtea Constituțională prin Decizia nr. 297/2018, ci și-au concentrat atenția asupra *textului* normei. Curtea Constituțională nu analizează constituționalitatea unor *texte*, ci a unor *norme*. Decizia nr. 297/2018 nu statuează că sintagma „*oricărui act de procedură*” este neconstituțională, ci că *soluția legislativă* este neconstituțională. Se prea poate ca tehnica utilizată în Decizia nr. 297/2018 să fi generat anumite confuzii inclusiv pentru instanțele judecătorești, dar acestea ar fi putut fi depășite dacă atenția s-ar fi concentrat mai mult asupra dinamicii sistemului normativ și asupra raportului de conformitate, și mai puțin asupra *textului*, căci nu a fost constatată neconstituționalitatea vreunui *text*.

3.2. Dinamica sistemului normativ

În dezbaterile prilejuită de efectele pe care le-ar fi putut produce Decizia nr. 297/2018, o cantitate enormă de energie a fost investită pentru a încadra acest act jurisdicțional într-o anumită tipologie a deciziilor de jurisdicție constituțională³³. În Decizia nr. 358/2022, Curtea Constituțională realizează ea însăși o astfel de calificare și ajunge la concluzia că Decizia nr. 297/2018 era o decizie simplă, iar nu una interpretativă, prin care „*Curtea a sancționat unica soluție legislativă pe care dispozițiile art. 155 alin. (1) din Codul penal o reglementau*”³⁴.

Ceea ce nu pare să conteze deloc este motivul pentru care soluția legislativă cuprinsă în art. 155 alin. (1) Cod penal a fost constatată ca fiind neconstituțională. O asemenea abordare ridică (și) o problemă din perspectiva dinamicii sistemului juridic.

Literatura de specialitate a subliniat că dreptul este un „*sistem care reglementează propria producere*”, iar orice sistem normativ cuprinde anumite reguli „*de producere a elementelor sale*”³⁵. Sistemul normativ poate fi văzut ca un tot unitar. În acest sistem, există

³² A se vedea Decizia CCR nr. 224/2017, M.Of. nr. 427 din 9 iunie 2017.

³³ A se vedea, de exemplu, considerentele reținute într-o hotărâre pronunțată de Curtea de Apel Oradea în data de 22 iunie 2022, disponibilă la următoarea adresă: <https://www.editurasolomon.ro/o-hotarare-cu-o-motivare-de-excepție-pe-chestiunea-prescripției-raspunderii-penale-pronuntata-de-jud-mihail-udroi/>

³⁴ Decizia CCR nr. 358/2022, para. 61.

³⁵ D.C. Dănișor, Competența instanțelor ordinare în domeniul justiției constituționale (II) – contenciosul normelor. Ar avea instanțele ordinare competență în domeniul justiției constituționale? (II) – contenciosul normelor, în Dreptul nr. 12/2017, pp. 72–96., la p. 73.

reguli care reglementează modalitatea în care o normă juridică intră în mod valabil în sistem, precum și, în sens contrar, modalitatea în care o normă juridică iese din sistem. Sistemul normativ funcționează pe baza unor principii. Unul dintre aceste principii este principiul supremației Constituției, din care decurge regula conformității întregului drept cu Constituția. Astfel, „toate reglementările cuprinse într-o ramură de drept trebuie să fie compatibile cu dispozițiile constituționale care le stau la bază. Aceasta compatibilitate nu înseamnă neapărat subordonare uniformă, ci absența oricăror contradicții sau tensiuni între conținutul normativ al normelor cuprinse în acea ramură de drept și prevederile constituționale corespunzătoare”³⁶. Sistemul normativ cuprinde mecanisme prin care sunt prevenite (e.g., controlul de constituționalitate de tip *a priori*), eliminate (e.g., controlul de constituționalitate de tip *a posteriori*) sau atenuate tensiunile dintre normele juridice și prevederile constituționale (e.g., principiul interpretării normei astfel încât să i se asigure un înțeles constituțional).

Astfel, o normă trebuie să intre în sistem în mod valabil. După ce această normă a intrat în sistem în mod valabil, pe toată durata existenței sale, sistemul trebuie să fi apt să asigure conformitate normei cu dispozițiile constituționale. Această conformitate nu este una pur statică, ci una care asigurată în mod continuu, căci „dreptul este viu”, astfel cum sunt normele și principiile constituționale, în special cele referitoare la protecția drepturilor fundamentale. Curții Constituționale i s-a încredințat sarcina de a asigura existența acestui raport de conformitate între normele juridice și dispozițiile constituționale. Însă, nu doar Curții Constituționale i s-a încredințat această sarcină, și în niciun caz cu privire la toate normele din sistem.

În cazul controlul de tip *a posteriori*, în limitele competenței sale, Curtea Constituțională are îndreptățirea de a interveni în sistem, cu scopul de a înlătura tensiunea existentă între normele juridice supuse controlului de constituționalitate și normele constituționale. Intervenția Curții Constituționale trebuie să fie limitată la acest scop³⁷. În cazul deciziilor prin care se admite excepția de neconstituționalitate, art. 147 alin. (1) din Constituție stabilește un **efect paralizant** asupra *dispozițiilor* constatate ca fiind neconstituționale. Norma constituțională stipulează că dispozițiile constatate ca fiind neconstituționale „își încetează efectele juridice”. Care sunt aceste efecte juridice trebuie să fie stabilit în mod concret, în funcție de dispozițiile constatate ca fiind neconstituționale.

Deși poate fi un frumos exercițiu intelectual, calificarea unei decizii ca simplă / interpretativă capătă utilitate practică dacă are **scopul de a stabili limitele intervenției Curții Constituționale asupra sistemul normativ**. Indiferent de această calificare, în Decizia nr. 297/2018 instanța de contencios constituțional a subliniat cât de poate de clar că intenția sa a fost cea a unei intervenții limitate la tensiunea care exista între *soluția legislativă* și prevederile constituționale. Cu riscul de a mă repeta, altfel nu ar fi avut rost utilizarea instrumentului constatării neconstituționalității *soluției legislative* și Curtea Constituțională ar fi constatat neconstituționalitatea dispozițiilor art. 155 alin. (1) Cod penal.

Este adevărat că prin Decizia nr. 297/2018 a fost sancționată „*unica soluție legislativă*” încorporată în *textul* art. 155 alin. (1) din Codul penal, însă nu toată *norma* cuprinsă în art. 155 alin. (1) din Codul penal fusese constatată ca fiind neconstituțională. Aici se poate observa o

³⁶ I. Muraru, E.S. Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, ediția 15, C.H. Beck, București, 2017, p. 2016.

³⁷ De altfel, ideea limitării intervenției Curții Constituționale asupra sistemului juridic rezultă și din dispozițiile art. 2 alin. (3) din Legea 47/1992 (Curtea nu poate modifica sau completa prevederile supuse controlului)

anumită contradicție la nivelul raționamentului utilizat în Decizia nr. 358/2022: dacă *unica soluție legislativă* fusese declarată neconstituțională, atunci nu ar mai fi avut rost aplicarea *testului de previzibilitate*, căci nu este clar ce anume ar mai fi putut fi testat.

3.3. Analogie vs. aplicarea standardului Constituțional

În mod judicios Curtea Constituțională statuează interzicerea aplicării analogiei în materie penală, în defavoarea acuzatului, întărind astfel principiul legalității. Însă întrebarea care se pune este dacă aplicarea Deciziei nr. 297/2018 a generat o reală analogie. Pentru a răspunde acestei întrebări, trebuie să ne întoarcem la analiza efectelor pe care Decizia nr. 297/2018 le-a produs în sistemul juridic.

Am subliniat anterior că interpretarea pe care Curtea Constituțională a dat-o principiului previzibilității legii în Decizia nr. 297/2018 ține de *previzibilitatea substanțială* (vezi *Secțiunea II*). **Dezvoltând această latură a principiului, în cadrul sistemului s-a adăugat o nouă regulă.** Din punct de vedere formal, este evident că nu s-a adăugat vreo normă Constituției României. Din punct de vedere material, lucrurile sunt ușor diferite. În esență, pe cale de interpretare, Curtea Constituțională a sporit standardul de protecție pe care un principiu constituțional (i.e., principiul previzibilității legii) îl oferă particularilor, recunoscând un veritabil *drept* de a cunoaște momentul în care se întrerupe cursul prescripției răspunderii penale. Odată recunoscut un standard constituțional printr-o decizie general obligatorie a Curții Constituționale, revenea organelor judiciare sarcina de a-l respecta. Din această perspectivă, este fără relevanță indicarea de către Curtea Constituțională a soluției legislative din vechi Cod penal. Chiar și în lipsa acestei indicații, atât timp cât respectarea standardului constituțional era asigurată în practica organelor judiciare, nu ar fi existat o tensiune la nivelul sistemului normativ.

Într-adevăr, există o diferență de raționament juridic între a statua, într-o cauză concretă, că *îndeplinirea anumitor acte nu produce efectul întreruperii cursului prescripției pentru că se opune principiul previzibilității legii*, pe de o parte, sau că *numai îndeplinirea acelor acte supuse comunicării suspectului sau inculpatului pot produce efectul întreruptiv, astfel cum prevedea vechiul Cod penal*, pe de altă parte. Dacă cea din urmă variantă poate căpăta aspectele unei analogii, în prima situație nu avem de-a face decât cu o pură și simplă aplicare concretă a normei constituționale la cauza dedusă judecării.

Însă jurisprudența Curții Constituționale arată o reticență foarte puternică a jurisdicției de control constituțional în ceea ce privește aplicarea și interpretarea Constituției de către instanțele judecătorești. Curtea Constituțională încă dă semne de atașament față de teoria ecranului legislativ, o teorie considerată ca fiind depășită³⁸. Am arătat într-un alt articol că instanțele au îndreptățirea de a aplica Constituția în cauzele deduse judecării³⁹, iar analize aprofundate din literatura specialitate au arătat că inclusiv o formă mult mai puternică de control de constituționalitate ar putea fi realizată de către instanțele judecătorești⁴⁰. Relația

³⁸ A se vedea și I. Muraru, E.S. Tănăsescu, op. cit., p. 82.

³⁹ A se vedea C. Pintilie, Aplicarea Constituției de către instanțele judecătorești, în M. Gheorghe, S. Spinei (coord.), volumul Conferința studenților, masteranzilor și doctoranzilor în drept, Universul Juridic, București, 2022, pp. 428-439.

⁴⁰ În două articole publicate în revista Dreptul, profesorul Dan Claudiu Dănișor prezintă o puternică demonstrație în sensul netemeinicii tendinței Curții Constituționale de monopolizare a oricărei forme de justiție constituțională. A se vedea, D.C. Dănișor, Competența instanțelor ordinare în domeniul justiției constituționale

anevoioasă dintre Curtea Constituțională și instanțele judecătorești⁴¹ se poate să fi generat și o anumită reticență a Înaltei Curți de Casație și Justiție de a interveni prin mijloacele de unificare a practicii judiciare pentru a asigura aplicarea unitară legii, astfel cum a fost modelată prin Decizia nr. 297/2018.

În acest context, se cuvine să menționăm că modalitatea în care o normă a fost aplicată și interpretată în practica instanțelor judecătorești constituie un factor important în analiza previzibilității legii, idee preluată de către Curtea Constituțională tot din jurisprudența CtEDO. Chiar dacă acest factor trebuie tratat cu o atenție deosebită și nu trebuie să i se acorde o valoare absolută în controlul previzibilității legii, dezvoltarea jurisprudențială se impune a fi avută în vedere în realizarea *testului de previzibilitate*. În Decizia nr. 358/2022, Curtea Constituțională subliniază de mai multe ori că aplicarea Deciziei nr. 297/2018 a generat o practică neunitară⁴². Astfel cum am arătat în subsecțiunea anterioară, Curtea Constituțională intervine în sistem atunci când este nevoie să fie eliminate tensiunile existente între normele constituționale și dispozițiile pe care le poate verifica. Sistemul juridic are propriile mecanisme prin care asigură unitatea de aplicare și interpretare a normelor, sarcină pe care art. 126 alin. (3) din Constituție o încredințează Înaltei Curți de Casație și Justiție. Însă acest mecanism a fost scurtcircuitat atunci când Curtea Constituțională a statuat că „*Înalta Curte de Casație și Justiție nu are competența să se pronunțe în legătură cu efectele deciziei Curții Constituționale*”⁴³. De vreme ce deciziile Curții Constituționale au aptitudinea de a produce modificări ale sistemului juridic, fie prin eliminarea unor norme, fie prin dezvoltarea unor noi standarde constituționale, a nu recunoaște competența Înaltei Curți de Casație și Justiție de a asigura interpretarea și aplicarea cadrului normativ, astfel cum rezultă din deciziile Curții Constituționale, poate conduce la imposibilitatea aplicării unor soluții unitare și, astfel, la încălcarea principiului previzibilității legii.

Întrebarea adresată în subsecțiunea anterioară revine și în acest context: o eventuală intervenție rapidă a Înaltei Curți de Casație și Justiție în vederea unificării practicii judiciare ar fi putut fi conduce la o soluție diferită în Decizia 358/2022? Metoda de analiză utilizată de Curtea Constituțională pare la o primă vedere să indice un răspuns afirmativ (*i.e.*, prin aplicarea testului de previzibilitate), dar rezultatul este unul negativ pentru că, din perspectiva Curții Constituționale, în sistemul normativ nu exista o normă suficient de bine articulată care să poată fi interpretată într-o manieră previzibilă. Dată fiind această situație, câteva observații cu privire la principiul previzibilității sunt necesare.

3.4. Imprevizibilitatea principiului previzibilității

Dacă acceptăm că finalitatea sistemului juridic este protejarea drepturilor și libertăților, atunci rezultatul celor două decizii pronunțate de Curtea Constituțională poate fi

---

(I) – Contenciosul drepturilor și al libertăților, *Dreptul*, nr. 1 (2017), pp. 67–79. și *D.C. Dănișor*, Competența instanțelor ordinare în domeniul justiției constituționale (II) – contenciosul normelor. Ar avea instanțele ordinare competență în domeniul justiției constituționale? (II) – contenciosul normelor, *cit. supra*.

⁴¹ A se vedea și *E.S. Tănăsescu*, Cour Constitutionnelle et système judiciaire: des rapports de force?, în *Analele Universității din București – Seria Drept*, nr. 2/2012, pp. 240-251; *B. Selejan-Guțan*, Curtea Constituțională și instanțele judecătorești: cooperare sau conflict? în *Acta Universitas Lucian Blaga Iurisprudentia* nr. 2/2015, pp. 168-178.

⁴² Paragrafele 47, 49, 53, 71, 74 și 79 din Decizia CCR nr. 358/2022.

⁴³ Decizia CCR nr. 45/2018, M.Of. nr. 836 din 1 octombrie 2018, para. 62.

văzut ca o întărire a protecției constituționale. Însă această apreciere depinde foarte mult de unghiul din care lucrurile sunt analizate. Nu sunt fără temei argumentele care evidențiază lipsurile sistemului de justiție, în special în ceea ce privește funcționarea Ministerului Public, argumente prezentate CJUE și în trimiterea preliminară realizată de Judecătoria Bistrița⁴⁴. Pe de altă parte, în mod just s-a subliniat că „*justiția tardivă (întârziată), mai ales dacă este înfăptuită în condiții discutabile, nu este altceva decât o falsă justiție sau o formă de injustiție*”⁴⁵. Dialectica răspunderii penale pune pe poziții divergente interesul colectivității de a fi protejate anumite valori sociale prin normele dreptului penal și necesitatea protejării persoanei acuzate. Răspunderea penală este o formă de represiune din partea statului asupra unui individ, cea mai puternică formă de represiune acceptată într-o democrație constituțională, astfel că protecția oferită trebuie să fie pe măsura atingerii aduse libertății individuale.

Dreptul a construit o încuietorie extrem de complexă care să apere libertatea și a creat *gardieni* – la nivel statal și suprastatal – care să vegheze la protejarea acesteia. Dar acești gardieni jurisdicționali (e.g., CCR, CJUE, CEDO) nu sunt doar protectori, ci, uneori, se transformă în veritabili **arhitecți ai încuietorii**, astfel cum am arătat anterior. Tot uneori, pozițiile acestor actori judiciari asupra unei probleme pot fi divergente, situație în care aceștia trebuie să comunice între ei și să existe un dialog pentru rezolvarea eventualelor conflicte⁴⁶.

Există numeroase cauze care pot genera conflicte între actorii judiciari, iar una dintre acestea este modalitatea diferită în care un principiu general de drept este înțeles și aplicat în concret de către o anumită curte, față de înțelesul dat aceluiași principiu de către un alt actor⁴⁷. De asemenea, natura principiilor generale de drept (*i.e.*, prescripții fundamentale, generale, care sunt aplicabile în mai multe ramuri de drept și care înglobează o anumită valoare) le conferă acestora o natură conflictuală, căci principiile generale de drept pot intra în conflict între ele. Într-un articol anterior am prezentat mai pe larg aceste aspecte, drept pentru care nu voi reveni decât parțial asupra lor cu această ocazie⁴⁸.

După pronunțarea Deciziei nr. 358/2022, s-a ridicat problema compatibilității efectelor deciziei Curții Constituționale cu dreptul Uniunii Europene. Printre altele, atenția mediului juridic s-a îndreptat și asupra celebrelor hotărâri *Tarrico și MAS & MB*. Nu voi analiza compatibilitatea dreptului UE cu efectele Deciziei 358/2022, în condițiile în care CJUE urmează să se pronunțe asupra acestui aspect. Contextul este însă oportun pentru a câteva observații.

„*Saga Tarrico*” demonstrează consecințele nedorite care decurg din ignorarea principiului securității juridice, mai precis a ignorării de către CJUE a necesității asigurării previzibilității legii în materie penală. S-a arătat în mod întemeiat că hotărârea *Tarrico*⁴⁹ ridică mari semne de întrebare privind compatibilitatea raționamentului CJUE cu principiul

⁴⁴ A se vedea conținutul încheierii de sesizare la următoarea adresă: <http://www.forumuljudecatorilor.ro/index.php/archives/6611>.

⁴⁵ M. A. Hotca, N. Neagu, loc. cit., p.31.

⁴⁶ A se vedea și articolele publicate în volumul V. Stoica (coord.), CJUE și CCR – identități în dialog, Ed. Universul Juridic, București, 2022.

⁴⁷ Această idee a fost dezvoltată de către profesorul Takis Tridimas, The general principles of EU law and the Europeanisation of national laws, în Review of European Administrative Law, vol. 13, nr. 2, 2020, pp. 5-31.

⁴⁸ A se vedea C. Pintilie, Principiul protecției încrederii legitime în jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene și a Curții Constituționale a României, în Revista Română de Drept European nr.1/2022, pp. 68-92.

⁴⁹ CJUE, *Tarrico*, hotărârea din 8 septembrie 2015, C-105/14, ECLI:EU:C:2015:555.

securității juridice, astfel cum a fost recunoscut de către Curtea de la Luxemburg.⁵⁰ Poate că tocmai această ignorare a securității juridice în hotărârea *Tarrico* a permis Curții Constituționale italiene să apeleze la „*un frumos exercițiu de diplomatie judiciară*”⁵¹ și, printr-o întrebare preliminară, să permită CJUE să-și nuanțeze soluția din *Tarrico*, prin hotărârea din cauza *MAS & MB*⁵². În fapt, trimiterea preliminară făcută de *Corte Costituzionale* este o foarte frumoasă pledoarie în favoarea respectării principiului previzibilității⁵³.

În esență, în *Tarrico* CJUE a statuat că anumite prevederi din dreptul italian privitoare la regimul prescripției răspunderii penale nu sunt compatibile cu obligația prevăzută în art. 325 alin. (1) și (2) TFUE de a fi luate măsuri efective pentru combaterea fraudelor împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene, astfel că instanța de judecată poate înlătura de la aplicare aceste dispoziții de drept național. În *MAS și MB*, CJUE a statuat că obligația de a lăsa neaplicate normele privitoare la prescripție nu se aplică atunci când „*o astfel de neaplicare determină o încălcare a principiului legalității infracțiunilor și pedepselor, din cauza unei lipse de precizie a legii aplicabile sau pentru motivul aplicării retroactive a unei legislații care impune condiții de incriminare mai severe decât cele în vigoare la momentul săvârșirii infracțiunii*”.

Tarrico și *MAS & MB* au deschis mai multe „fronturi”, unul dintre acestea fiind o discuție tehnică despre natura juridică a prescripției răspunderii penale.

Pe de o parte, s-a susținut că prescripția este instituție de drept procedural, astfel că nu intră în domeniul de aplicare al principiului *nullum crimen, nulla poena sine lege*; în concluziile sale prezentate în cauza *Tarrico*, A.G. J. Kokott a susținut chiar că „*în privința aspectelor referitoare la prescripție nu se aplică nici principiul aplicării retroactive a legii penale mai favorabile*”⁵⁴ și că „*din principiul legalității pedepselor nu se poate deduce că normale aplicabile privind durata, curgerea și întreruperea prescripției ar trebui întotdeauna stabilite în mod obligatoriu pe baza acelor dispoziții legale care erau în vigoare la momentul săvârșirii faptei. Nu există o încredere legitimă în acest sens*”⁵⁵. Este dificil de înțeles la ce „încredere legitimă” a făcut avocatul general trimitere.

Pe de altă parte, cu toate că i s-a explicat CJUE de către Curtea Constituțională italiană că în dreptul italian prescripția este o instituție de drept material, CJUE a rămas destul de fermă și a statuat în *MAS & MB* că „*faptul că legiuitorul național prelungește un termen de prescripție cu aplicare imediată, inclusiv unor fapte imputate care nu sunt încă prescrise, nu aduce, în principiu, atingere principiului legalității infracțiunilor și pedepselor*”⁵⁶.

⁵⁰ M. Krajewski, A Way Out for the ECJ in Taricco II: Constitutional Identity or a More Careful Proportionality Analysis?, European Law Blog (blog), 23 noiembrie 2017, <https://europeanlawblog.eu/2017/11/23/a-way-out-for-the-ecj-in-taricco-ii-constitutional-identity-or-a-more-careful-proportionality-analysis/>.

⁵¹ D. Sarmiento, To bow at the rhythm of an Italian tune, Despite our Differences (blog), 5 octombrie 2017, <https://despiteourdifferencesblog.wordpress.com/2017/12/05/to-bow-at-the-rhythm-of-an-italian-tune/>.

⁵² CJUE, *MAS & MB*, hotărârea din 5 decembrie 2017, C-42/17, ECLI:EU:C:2017:936.

⁵³ A se vedea cererea de întrebare preliminară (Ordinul 24 din 2017), în traducerea în limba engleză disponibilă pe pagina de internet a Curții Constituționale italiene: [O_24_2017.pdf \(cortecostituzionale.it\)](https://www.cortecostituzionale.it/0_24_2017.pdf).

⁵⁴ CJUE, *Tarrico*, concluziile avocatului general Juliane Kokott prezentate la 30 aprilie 2015 în cauza C-105/14, para. 115.

⁵⁵ *Idem*, para. 119.

⁵⁶ *MAS & MB*, para.42. Poziția CJUE este în contradicție cu modalitatea în care Curte Constituțională a României a calificat instituția prescripției răspunderii penale în dreptul român, din perspectiva aplicării principiului *mitior lex* (a se vedea, de exemplu, CCR, Decizia nr. 265 din 6 mai 2014, M.Of. nr. 372 din 20 mai 2014).

Jurisprudența *post-Tarrico* arată o orientare destul de clară a CJUE spre flexibilizarea regimului prescripției, în sensul că, atât timp cât termenul de prescripție nu s-a împlinit, statele membre sau UE pot aduce modificări duratei termenului de prescripție⁵⁷ sau pot institui cauze de suspendare a termenelor care curg deja⁵⁸. Mai mult, atunci când un termen de prescripție din dreptul național a fost considerat incompatibil cu efectivitatea unui drept subiectiv născut în temeiul dreptului UE, CJUE a remodelat ea însăși condițiile prescripției din dreptul portughez, instituind o veritabilă cauză de suspendare a cursului prescripției extinctive, fără a ridica vreun moment problema respectării securității juridice⁵⁹. Paradoxul este acela că o instituție gândită pentru a asigura securitatea raporturilor juridice (i.e., prescripția) ajunge să fie subminată din interior, chiar de principiul-umbrelă⁶⁰.

În *MAS & MB*, CJUE a recunoscut faptul că cerințele privind previzibilitatea, precizia și neretroactivitatea ar putea fi încălcate dacă instanțele ar aplica automat hotărârea *Tarrico*: în primul rând, deoarece verificarea condițiilor impuse în *Tarrico* (i.e., norma referitoare la prescripție să împiedice aplicarea unor sancțiuni penale „într-un număr considerabil de cazuri de fraudă gravă” ar putea încălca principiul privind precizia legii aplicabile⁶¹; în al doilea rând, persoanele care au săvârșit infracțiuni înainte de pronunțarea hotărârii *Tarrico* „ar putea fi supuse în mod retroactiv unor condiții de incriminare mai severe decât cele în vigoare la momentul săvârșirii infracțiunii”⁶². Așadar, chiar dacă nu este menționat expres de CJUE, principiul securității juridice (prin componentele sale – previzibilitatea, precizia și neretroactivitatea) este cel care împiedică aplicarea hotărârii *Tarrico*.

Întrebarea care se ridică este aceea dacă hotărârea din cauza *MAS & MB* ar fi fost aceeași în situația în care în spatele trimiterii preliminare nu s-ar fi aflat *Corte Costituzionale*, care să-i semnaleze CJUE că a dat naștere unei probleme sistemice în ordinea juridică Italiană? Cu alte cuvinte, dacă am păstra doar principiul securității juridice în discuție, eliminând toate celelalte elemente de context, hotărârea *MAS & MB* ar fi fost „previzibilă”? Răspunsul pare să fie mai degrabă unul negativ.

În primul rând, faptul că a circumstanțiat aplicarea hotărârii *Tarrico* prin chiar considerentele conținute în această hotărâre face greu de crezut faptul că Marea Cameră a CJUE nu și-ar fi pus de la început problema respectării securității juridice (a se vedea paragrafele 53-55 din *Tarrico*); astfel, este greu de acceptat ideea unei simple omisiuni, ci, mai degrabă, mulțumită să califice instituția prescripției ca o normă procesuală, CJUE a plasat previzibilitatea într-un plan mult îndepărtat, în condițiile în care „în joc” erau interesele financiare ale UE⁶³. În plus, de vreme ce în *Tarrico* CJUE a stabilit implicit că art. 325 TFUE are efect direct, se presupune că CJUE a analizat mai întâi condițiile preciziei și lipsei condiționării în raport cu acest articol sau măcar și-a pus această problemă.

⁵⁷ CJUE, *Glencore Cereales France*, hotărârea din 2 martie 2017, C-584/15.

⁵⁸ CJUE, *Jumbocarry Trading GmbH*, hotărârea din 3 iunie 2021, C-39/20.

⁵⁹ CJUE, *Cogeco Communications Inc*, hotărârea din 28 martie 2019, C-537/17, ECLI:EU:C:2019:263.

⁶⁰ Interesant de subliniat este argumentul reținut de CJUE în *Jumbocarry Trading GmbH*, pentru a justifica aplicarea imediată a unui caz de suspendare a prescripției: „50. În orice caz, după cum a arătat și domnul avocat general la punctul 88 din concluzii, nici principiul securității juridice, nici principiul încrederii legitime, invocate de instanța de trimitere, nu presupun obligația a de menține ordinea juridică neschimbată în timp”.

⁶¹ CJUE, *Tarrico*, para. 59.

⁶² CJUE, *Tarrico*, para. 60.

⁶³ În același sens a se vedea *S. Allegrezza*, On Legality in Criminal Matters between Primacy of EU Law and National Constitutional Traditions. A Study of the Taricco Saga, University of Luxembourg Law Working Paper No. 002-2019 (blog), 13 aprilie 2019, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3356412, p.11-12.

În al doilea rând, complexitatea principiului previzibilității face ca înțelegerea și aplicarea acestuia în cauze concrete să conducă la viziuni diferite inclusiv la nivelul avocaților generali din cadrul CJUE. În concluziile formulate în cauza *MAS & MB*, pentru Avocatul General Y. Bot respectarea previzibilității era evidentă deoarece persoanele vizate cunoșteau caracterul penal al faptei și pedeapsa aplicabilă⁶⁴.

În paralel cu procedura din cauza *MAS & MB*, pe rolul CJUE s-a aflat cauza C-574/15 (*Scialdone*)⁶⁵. În *MAS & MB* se pune în discuție introducerea în dreptul italian a unui termen de prescripție prea scurt pentru fraudele privind TVA; în *Scialdone*, CJUE era chemată să verifice dacă modificarea legii penale în sensul creșterii de la 50.000 euro la 250 000 euro a pragului minim de la care se poate aplica o sancțiune penală pentru neplata TVA este compatibilă cu art. 325 TFUE⁶⁶. Problemele din cele două cauze prezintă unele asemănări. În concluziile sale prezentate în cauza *Scialdone*, Avocatul General M. Bobek a dedicat o secțiune specială efectelor pe care le-ar putea avea o potențială incompatibilitate între dreptul național și dreptul UE, din perspectiva principiului *lex mitior* și ale securității juridice. Bobek a surprins excelent eroarea conceptuală a CJUE din *Tarrico*: „Principiul legalității nu poate fi interpretat în sensul că interzice clarificarea progresivă a normelor privind răspunderea penală. Cu toate acestea, acesta se poate «opune aplicării retroactive a unei noi interpretări a unei norme care prevede o încălcare». Din nou, elementul esențial este previzibilitatea normei individuale în cauză. (...) Curtea furnizează interpretarea dispozițiilor dreptului Uniunii ex tunc, care devine imediat aplicabilă tuturor cauzelor în curs de desfășurare (și uneori chiar închise) care aplică aceeași dispoziție. Cu toate acestea, există o limită a unei astfel de abordări, care, din nou, se rezumă la aceeași chestiune: previzibilitatea. Pe măsură ce Curtea dezvoltă legislația dincolo de modul de redactare specific al dispozițiilor interpretate, menținerea normei aplicării integrale ex tunc a respectivelor hotărâri pronunțate devine, fără îndoială, mai dificilă”⁶⁷.

Dincolo de aspectele citate, într-o amplă analiză a principiului securității juridice și a principiului *lex mitior*, Bobek a arătat că o dispoziție națională chiar incompatibilă cu dreptul Uniunii Europene constituie *lex mitior*⁶⁸. Prezentate la mai puțin de o săptămână distanță, opiniile a doi avocați generali în cauze care prezintă unele asemănări arată o discrepanță majoră de înțelegere a conceptului de previzibilitate inclusiv în interiorul CJUE. Pentru Y. Bot, previzibilitatea în materie penală este satisfăcută atunci când particularul cunoaște fapta și

⁶⁴ Concluziile A.G. Yves Bot prezentate la data de 18 iulie 2017, în cauza C-42/17 (*MAS & MB*), ECLI:EU:C:2017:564, para. 143: „considerăm că persoanele vizate nu puteau să ignore împrejurarea că faptele care le sunt în prezent erau susceptibile să angajeze răspunderea lor penală și să ducă, în cazul unei condamnări definitive, la aplicarea pedepsei stabilite de lege. Aceste acte constituiau infracțiuni la momentul la care au fost săvârșite, iar pedepsele nu vor fi mai mari decât cele aplicabile la momentul faptelor. Nu credem că, în urma punerii în aplicare a acestei obligații de către instanța națională, persoanele vizate vor suferi un prejudiciu mai mare decât cel la care erau expuse în perioada în care a fost săvârșită infracțiunea”.

⁶⁵ CJUE, *Scialdone*, hotărârea din 2 mai 2018 (MC), C-574/15, ECLI:EU:C:2018:295.

⁶⁶ Pronunțată la câteva luni distanță de la hotărârea *MAS & MB*, hotărârea din cauza *Scialdone* arată o cu totul altă manieră de analiză. De această dată, CJUE a utilizat principiul autonomiei procedurale, iar în analizarea respectării principiului efectivității a ajuns la concluzia că neplata TVA, dacă au fost depuse declarațiile, nu constituie o fraudă în sensul art. 325 TFUE, dar constituie activități ilegale care pot aduce atingere intereselor UE.

⁶⁷ Concluziile A.G. Michal Bobek prezentate la data de 13 iulie 2017, în cauza C-574/15 (*Scialdone*) ECLI:EU:C:2017:553.

⁶⁸ Inclusiv în legislația noastră penală se acceptă soluția că o lege chiar neconstituțională poate fi *lex mitior* (a se vedea art. 5 alin. (2) din Codul penal).

sanctiunea care ar putea să-i fie aplicată. Pentru M. Bobek, previzibilitatea înseamnă mult mai mult, o abordare complexă care ține seama normele aplicabile într-o cauză în ansamblul lor⁶⁹.

Așadar, la întrebarea *ce ar trebui să fie previzibil în materie penală?* doi iluștri juriști, avocați generali ai CJUE, au arătat abordări diferite. Pe de o parte, Y. Bot susține că este suficient ca persoană să prevadă faptul că va fi trasă la răspundere penală⁷⁰; pe de altă parte, M. Bobek arată să principiul previzibilității impune ca persoana să poată să cunoască și cum va fi trasă la răspundere.

În fine, indiferent de dezbateri taxonomice mai mult sau mai puțin fertile privind instituția prescripției, normele procedurale sunt garanții ale drepturilor fundamentale și, astfel cum s-a arătat într-o complexă analiză a cauzelor *Taricco* și *MAS & MB*, „*pot reprezenta întotdeauna obstacole în calea eficienței și efectivității represiei penale*”⁷¹.

Comparând hotărârile *Taricco* și *MAS & MB* ale CJUE cu deciziile nr. 297/2018 și 358/2022 ale Curții Constituționale, se mai poate observa un lucru, și anume acela că jurisdicțiile constituționale au anumite dificultăți în a răspunde în același timp necesității protejării intereselor individuale și necesității protejării sistemului. Dacă în *Taricco* atenția CJUE este asupra intereselor financiare ale UE, iar în *MAS & MB* se ridică problema protecției previzibilității legii penale, în Decizia nr. 297/2018 Curtea Constituțională se concentrează asupra protecției particularilor, iar în Decizia nr. 358/2022 este vorba mai multe despre o problemă de reglare a sistemului juridic, căci, așa cum am arătat testul de previzibilitate este utilizat de Curtea Constituțională mai mult pentru a justifica un fel de protejare a competenței legiuitorului de a-și exprima încă o dată voința cu privire la modalitatea în care se poate întrerupe termenul de prescripție. Temporal, hotărârile CJUE și deciziile CCR sunt încrucișate. Însă există aceeași tensiune în asigurarea echilibrului între interesele individuale și interesele mai generale, la nivel de sistem.

IV. O ABORDARE DIFERITĂ: UN DIALOG CU INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI?

După dezbateră generată de pronunțarea Deciziei 358/2022, Curtea Constituțională pare să încerce să formuleze mai clar considerentele deciziilor sale. De exemplu, în Decizia nr. 508/2022, Curtea Constituțională a admis excepția de neconstituționalitate și a constatat că anumite dispoziții din Legea camerelor de comerț din România sunt neconstituționale deoarece „*cuprind o soluție legislativă incompletă, ceea ce lipsește norma analizată de previzibilitatea și poate afecta securitatea raporturilor juridice civile*”⁷². În considerentele finale, Curtea Constituțională își califică decizia ca fiind o „*decizie sub rezervă de interpretare*”, stabilind acea interpretare conformă Constituției și statuând că orice alt înțeles al normei

⁶⁹ Oricât s-ar încerca să se demonstreze contrariul, nici cel mai aprig apărător ar intereselor financiare ale UE nu ar fi putut să prevadă că art. 325 TFUE contravine normelor naționale italiene privitoare la prescripția răspunderii penale, astfel că aceste norme trebuie să fie înlăturate de la aplicare, după cum nici cerința preciziei nu este îndeplinită de raționamentul prezentat în *Taricco*, fiind lăsată la aprecierea arbitrară a judecătorului aplicarea sau nu a normelor privitoare la prescripție.

⁷⁰ Pentru o critică a opiniei A.G. Y. Bot, a se vedea M. Bassini, O. Pollicino, The Opinion of Advocate General Bot in *Taricco II*: Seven “Deadly” Sins and a Modest Proposal, articol publicat în data de 2 august 2017, în *Verfassungsblog*, disponibil la următoarea adresă: <https://verfassungsblog.de/the-opinion-of-advocate-general-bot-in-taricco-ii-seven-deadly-sins-and-a-modest-proposal/>.

⁷¹ S. Allegrezza, On Legality in Criminal Matters between Primacy of EU Law and National Constitutional Traditions. A Study of the *Taricco* Saga, *op.cit.*, p.31.

⁷² Decizia CCR nr. 598/2022, para. 38.

analizate este contrar art. 1 alin. (5) din Constituție⁷³. Clarificările oferite direct de către Curtea Constituțională cu privire la efectele pe care deciziile sale le generează în sistemul normativ pot fi un mecanism care să asigure o mai previzibilă aplicare a deciziilor instanței de contencios constituțional, însă nu rezolvă dificultățile existente la nivel de sistem.

Dacă intenția Curții Constituționale nu a fost niciodată aceea de a constata neconstituționalitatea instituției întreruperii prescripției extinctive și s-ar admite că intervenția realizată prin Decizia 297/2018 a fost limitată la înlăturarea tensiunii dintre norma juridică analizată (i.e., art. 155 alin. (1) Cod penal) și principiul previzibilității, atunci abordarea Curții Constituționale ar fi putut fi diferită. În loc ca dialogul să fie purtat doar cu legiuitorul, căruia Curtea Constituțională să-i ofere cu titlu „*orientativ*” diferite soluții, punând astfel sub semnul întrebării teza obligativității tuturor considerentelor deciziilor Curții Constituționale (*orientativ* nu poate fi *obligatoriu*), dialogul ar fi putut fi purtat și cu instanțele judecătorești. La urma urmei, în cadrul controlului *a posteriori*, exercitat pe calea ridicării unei excepții în fața unei instanțe judecătorești, aceasta din urmă va fi cea care va trebui să aplice decizia Curții Constituționale în cauza dedusă judecătii⁷⁴.

Cum ar fi putut arăta un asemenea dialog? Printr-un considerent în care Curtea Constituțională ar fi statuat că *revine organelor judiciare sarcina de a aplica principiului previzibilității legii și de a verifica dacă actele de procedură îndeplinite în cauză au aptitudinea de a produce efectul întreruptiv de prescripție*. Cu alte cuvinte, revine organelor judiciare sarcina ca în aplicarea art. 155 alin. (1) din Codul penal să asigure respectarea principiului previzibilității legii, normă de rang constituțional interpretată și clarificată prin decizia Curții Constituționale.

Ar fi încălcat o asemenea abordare din partea Curții Constituționale principiul legalității în materie penală sau competența legiuitorului de a stabili el însuși actele a căror îndeplinire poate genera efectul întreruptiv de prescripție? Răspunsul la această întrebare poate genera o serie de noi argumente *pro* și *contra*, căci, așa cum am arătat în secțiunea anterioară, conținutul și limitele principiului previzibilității nu sunt fixate de limite rigide. Totuși, întrebarea nu mai vizează respectarea dimensiunii substanțiale a principiului previzibilității, ci pune în discuție competența legiuitorului. Or manifestarea de voință a legiuitorului a rezultat în mod expres din norma cuprinsă în art. 155 alin. (1) Cod penal. Este dificil de susținut că pentru reducerea sferei actelor capabile să întrerupă cursul prescripției penale cu scopul înlăturării tensiunii dintre art. 155 alin. (1) Cod penal și principiul previzibilității legii ar fi fost necesară o nouă manifestare de voință din partea legiuitorului. Legiuitorul a statuat că orice act întrerupe cursul prescripției, iar norma constituțională nu permite un asemenea efect. O nouă manifestare de voință a legiuitorului ar fi fost superfluă, căci sistemul ar fi putut funcționa în mod coerent, asigurând în același timp respectarea voinței legiuitorului și supremația Constituției. Și într-o asemenea ipoteză s-ar fi generat o situație de *lex mitior*, dar ea ar fi fost, poate, preferabilă producerii unor consecințe nedorite nici de Curtea Constituțională, nici de către legiuitor. Acesta nu este un argument de *oportunitate*, ci o modalitate prin care s-ar fi asigurat un echilibru între necesitatea asigurării coerenței sistemului normativ, în ansamblul său, și necesitatea protejării particularilor față de

⁷³ Decizia CCR nr. 598/2022, para. 39.

⁷⁴ Decizia CCR nr. 358/2022, para. 68: „Curtea observă însă că indicarea soluției legislative din actul normativ anterior a avut rol orientativ și, în niciun caz nu i se poate atribui o natură absolută, în sensul obligării adoptării de către legiuitor a unei norme identice cu cea conținută de Codul penal din 1969”.

imprevizibilitatea tragerii la răspundere penală, în componenta sa referitoare la întreruperea cursului prescripției extinctive.

CONCLUZII

Concluzia mea nu se dorește a fi una tranșantă și absolută. Cele două decizii ale Curții Constituționale pe care le-am analizat evidențiază că există anumite elemente ale sistemului normativ care ar merita reanalizate cu mai multă atenție, precum *logica raporturilor de conformitate în cadrul unui sistem normativ sau constatarea neconstituționalității unor soluții legislative*. În timp ce în unele cazuri intervenția legiuitorului este eminent necesară pentru înlăturarea tensiunilor de neconstituționalitate din sistem, alteori (poate cel mai adesea) raportul de conformitate poate fi asigurat prin intervenția limitată și particularizată a Curții Constituționale. Asigurarea supremației Constituției nu este un drum pe care Curtea Constituțională să meargă singură, ci, uneori, sprijinul instanțelor este eminent necesar. Aceasta cu atât mai mult atunci când în discuție este vorba despre protecția constituțională oferită de principiul previzibilității legii. La urma urmei, organele judiciare sunt primele chemate să interpreteze și să aplice în mod previzibil normele juridice.

Fără a fi în afara criticilor, argumentele prezentate anterior susțin că soluția din Decizia 358/2022 ar fi putut fi diferită, prin crearea unui raționament care ar fi asigurat atât respectarea Deciziei nr. 297/2018, dar și o mai bună coerență logică la nivelul sistemului normativ. Dreptul cunoaște suficiente mecanisme în interiorul său astfel încât pentru rezolvarea anumitor probleme din interiorul sistemului normativ să nu fie necesară deschiderea sistemului către argumente din afara sferei dreptului. După cum, putem admite că, la nivelul principiilor fundamentale constituționale soluțiile în anumite cazuri concrete pot fi diferite și, în egală măsură, bazate pe argumente juridice valide.

Sub cupola largă a principiului previzibilității, abordări diferite pot fi create cu ușurință. Diferența de optică *Bobek vs. Bot* ne arată că, deși cunoaștem că *legea* trebuie să fie previzibilă, uneori este dificil să stabilim cu exactitate *când legea creează imprevizibilitate* și poate chiar mai dificil este să asigurăm coerența între mai multe principii fundamentale.